

srca ih preporučam hrvatskim čitateljima.

Mato Zovkić

„IZGUBLJENI“ PORTER

J. R. PORTER, *Izgubljena Biblija: otkriveni zaboravljeni spisi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2011., 256 str.

Nedavno se iz tiska u izdanju izdavačke kuće Kršćanska sadašnjost iz Zagreba pojavila knjiga J. R. Portera *Izgubljena Biblija*. Evo prvo kratkog predstavljanja, a onda osobna prosudba.

J. R. Porter umirovljeni je profesor teologije na sveučilištu u Exeteru i bivši profesor Oriel Colledgea u Oxfordu. Napisao je brojne knjige, između ostalih *Jesus Christ* (2007.), *The Illustrated Guide to the Bible* (1995.). Bio je i jedan od prevoditelja NEB (New English Bible, koja je izdana 1970. godine) zadužen za apokrifne spise.

Knjiga ima 256 stranica i podijeljena je u dva dijela. Prvi dio predstavlja „izgubljene“ hebrejske spise (12.-127. stranice), a drugi dio „izgubljene“ novoza-vjetne spise (128.-235.). Na kraju se nalazi kratak glosarij, kratice, bibliografija, kazalo i zahvale. Knjiga je tiskana na kvalitetnom, debljem papiru i vjerujem da se i

time htjelo pokazati da je riječ o „kapitalnom“ i „vrijednom“ djelu. No, je li tako?

Moram reći da sam s nestrpljenjem očekivao izdavanje te knjige, i stoga sam je naručio i prije nego li je izašla iz tiska, jer sam se nadao da ću u njoj naći ono što sam očekivao, a to je tekstove apokrifnih spisa. Želja za tekstovima apokrifnih spisa bila je višestruka. Kao prvo, da se i na hrvatskom pojavi prijevod tih spisa koji mnogima golicaju maštu te da se na taj način razbiju predrasude da Crkva nešto skriva. Mnogi, naime, imaju krivu predodžbu što su to apokrifni spisi i očekuju da će tu naći potvrdu za svoja uvjerenja da kanonsko Sveto pismo ne donosi istinu. Mali primjer toga je citiranje Filipova evanđelja u knjizi Dana Browna *Da Vincijev kod*. Kad bi čitatelji imali cijeli tekst ovog „evanđelja“, mnoge bi im stvari bile jasnije glede Brownovih argumentacija. I stoga sam očekivao da će ova Porterova knjiga pomoći da svatko ima uvida što to „izgubljeni“ spisi donose i onda sam donijeti sud o tim spisima. Ali uvelike sam se prevario.

Početno razočaranje nije me napustilo ni nakon što sam knjigu pročitao. Znači, mislim da je temeljni nedostatak, kako izdavača, a tako i prevoditelja taj što su nam ponudili knjigu koja nije od velike (a prije bih rekao vrlo

male) pomoći hrvatskoj čitateljskoj publici. Hrvatskoj čitateljskoj publici treba prijevod apokrifnih spisa, a ne komentar tih spisa. Naime, ova Porterova knjiga zgodno je izdanje za englesku čitateljsku publiku koja sve apokrifne tekstove ima prevedene i može se njima služiti, tj. vidjeti cjelovit tekst pojedinih apokrifnih spisa. Porter im donosi kratak sažetak pojedinih knjiga (iako smatram da su i sažeci mogli biti bolji, tj. da daju više informacija i da budu sadržajnije); obrađuje nešto što im je već poznato. Na hrvatskom govornom području ne postoji cjelovit prijevod apokrifnih spisa, tako da ova knjiga hrvatskoj čitateljskoj publici ne pojašnjava stvari.

Gledajući iz svojeg kuta, želim što djelo nije više znanstveno. Pisano je za širu čitateljsku publiku i nema znanstvenog aparata. Uz to, smatram da je naslov knjige suviše senzacionalistički (po mom sudu više pripada novinskoj razini, a ne razini jedne ozbiljne knjige, koju čitatelj od izdavačke kuće Kršćanska sadašnjost očekuje). Da je tu knjigu izdala neka novinska kuća koja propagira beletristiku, senzacionalizam, onda bih to razumio. A ovako mi je malo čudno. Dojma sam (iako dopuštam da mogu biti u krivu) da je naslov knjige izabran samo da bi se knjiga što više prodala. Kao prvo, nije riječ o Bibliji, a kao dru-

go, nije riječ o izgubljenim djelima, a posebno ne o izgubljenim za englesko govorno područje kojem je Porter napisao ovo djelo.

Apokrifi, pobožne legende, apokaliptičke vizije, nisu u pravom smislu „biblijska“ djela. Ona opisuju pojedine biblijske osobe i događaje, ali ono suštinsko biblijsko (a to je da se radi o riječi Božjoj upućenoj radi ljudskog spasenja) u sebi nemaju. Teško mi je povjerovati da je renomirani autor smišljeno išao da zavara čitatelje. Stvari treba nazivati pravim imenom, a ne ovako, i stoga smatram da naslov knjige nije prikladan.

Znači, Porter u ovoj knjizi ne donosi „izgubljene“ biblijske knjige, nego donosi određene teme koje potkrepljuje kraćim ulomcima iz apokrifnih knjiga. Autor dakle, ne donosi cjeloviti tekst apokrifnih knjiga, ne komentira ih, nego samo donosi kratak sadržaj. A to, ponavljam, hrvatskoj čitateljskoj publici nije dovoljno. Teme koje obrađuje, kad govori o „izgubljenim“ hebrejskim spisima, su ove: „u početku“, „riječi patrijarha“, „izgubljeni spisi o prorocima“, „Psalmi, pjesme i ode“, te „mudrost i filozofija“. A kad govori o „izgubljenim“ novozavjetnim spisima (drugi dio knjige), onda ih svrstava u šest tema: „Isusove godine koje nedostaju“, „Evangelja muke“, „Gnostičke misterije“, „Legende o apostolima“, „viđenje

o koncu vremena“ te „izgubljene poslanice vjernicima“.

Zbunjujući su i naslovi u samoj knjizi. Naime, gledajući sadržaj, ali i čitajući knjigu, nije jasno radi li se o apokrifu ili temi o kojoj govori. Tek pogled „na rubove“, gdje se daju sažete informacije, daje na znanje radi li se o spisu ili određenoj temi; naslovi dakle ponekad označavaju apokrifni spis, a ponekad temu.

Sljedeći nedostatak ove knjige je što nije uvrstila sve apokrifne spise. Cjelovito izdanje starozavjetnih pseudoepigrafa na engleskom jeziku uredio je James H. Charlesworth (tiskano 1983. godine u dva sveska), a tiskanje novozavjetnih apokrifa uredio je Wilhelm Schneemelcher (izdano također u 2 sveska 1991.-1992.). Ne razumijem kriterij po kojem je neke spise Porter uvrstio u svoje djelo, a neke izbacio.

I pojedine Porterove tvrdnje su upitne. U „Uvodu“ on tvrdi da „neka djela iz *Izgubljene Biblije* vjerojatno su bila uvelike prihvaćena kao autoritativna“, to jest kantska i sveta. A Porter ne donosi argumente za tu tvrdnju!

Porter ne donosi podatak koliko su pojedine apokrifne knjige, tj. od koliko se poglavlja sastoje. A i kad se donese tekst iz pojedinog poglavlja, ne može se znati da li pojedini apokrifni spis ima 50 ili 5 stranica. Recimo, na 39. stranici knjige se donosi citat iz *Prve knji-*

ge Henokove, i to iz 106. poglavlja. Pitanje je kolik je onda spis Prva Henokova? Je li tri puta veći od starozavjetne knjige Postanka koja ima 50 poglavlja? To čitatelj iz ove knjige ne može saznati.

Što se tiče citiranja biblijskog teksta, ovim ne želim reći da je nešto krivo, nego smatram da bi trebalo pristupiti standardizaciji citiranja. Smatram da način citiranja ove knjige nije najsretniji. Naime, ne razumijem zašto se iza poglavlja, tj. iza zareza stavlja razmak. Zarez u biblijskom citiranju nije diakritički znak da bi trebao doći zarez iza njega. (U engleskom načinu citiranja najčešće iza poglavlja slijedi dvotočka, iza koje nema razmaka). Ne znam zašto onda razmak u našem citiranju? Logikom citiranja ove knjige, onda bi i iza točke trebalo praviti razmak (a to ova knjiga ne čini [vidi str. 131., gdje se ovako citira: „1 Sam 1, 11.28]). Osim toga, smatram da bi radi jasnoće iza poglavlja trebalo stavljati razmak, da bi se razlikovalo od redaka, gdje razmak nije potreban. Tako da bi Mt 11 – 13 trebalo pisati kad se misli na poglavlja od 11 do 13 u Matejevu evanđelju; a Mt 1,11-13 bi trebalo pisati kad se radi o recima od 11 do 13 iz prvog poglavlja Matejeva evanđelja. Zbog čega ovo? Ako ne bi bilo razmaka između poglavlja, onda bi 1 Iv 1-2 netko mogao razumjeti da se radi o prvom i drugom poglavlju Prve

Ivanove (koja ne postoje; budući da spis ima samo 15 redaka) (Na stranici 33. citira se „Ez 1-2“, misleći na prvo i drugo poglavlje, pa bi tom logikom onda i 1 Iv 1-2 bilo prvo i drugo poglavlje Prve Ivanove, koje rekoh ne postoji.) Smatram da je način citiranja kakav donosi „Jeruzalemska“ Biblija najjasniji, najprikladniji i najdosljedniji. I radi standardizacije ga preporučam svim izdavačkim kućama. (Radi standardizacije, smatram da se i s kraticama na stranici 237. moglo postupiti isto. Naime, sve su kratice identične onima u „Jeruzalemskoj Bibliji“, osim kratica za knjigu proroka Jeremije, koja je ovdje skraćena sa „Jer“, a ne sa „Jr“, te kratica za knjigu Jošuinu, koja je ovdje skraćena sa „Još“, a ne sa „Jš“).

Nije sve kod Portera „crno“ i „loše“. Jedna od pozitivnih stvari je ta što se kod početnog opisivanja pojedine knjige sa strane donose kratke sažete informacije o izvornom datumu sastavljanja, o izvornom jeziku pisanja, mjestu sastavljanja te o najranijem vremenu sadašnjeg postojećeg rukopisa. Time čitatelj dobiva barem osnovne i temeljne informacije o pojedinim spisima.

Pišući u „Uvodu“ o „izgubljenim“ novozavjetnim spisima, on ispravno ističe: „Dok je malo vjerojatno da pružaju mnogo, ako uopće, pouzdanih povijesnih izvješća, ona zajedno sa sâmim

Novim zavjetom svjedoče o krepkosti spisateljske djelatnosti u ranoj Crkvi. Također bacaju svjetlo na životne stilove i razne nazore ranih kršćana“.

Pozitivno je i to što pri podjeli knjige na dva dijela, naslove stavlja u navodnike („izgubljeni“ hebrejski spisi; „izgubljeni“ Novi zavjet), jer time ipak priznaje da izraz „izgubljen“ ovdje nema svoje puno značenje.

Slažem se s komentarom na hrptu knjige koji donosi *Times Literary Supplement*, ali samo s njegovim drugim dijelom. „Besprijekornu stručnost“ ovom djelu ne mogu nikako potpisati, a tvrdnju da je „važna za povjesničare umjetnosti“ svakako. A tu i vidim problem. Djelo je prepuno reprodukcija slika koje prikazuju pojedine opisane događaje iz apokrifnih djela. Stoga, da je izdavač ove knjige Likovna akademija u Zagrebu, bilo bi mi sasvim logično. Ovako pak ne!

Bez obzira na sve nedostatke, dobro je da se djelo pojavilo među hrvatskom čitateljskom publikom, jer je time barem malo „odškrinulo“ vrata apokrifnoj literaturi. Smatram da bi bilo puno korisnije (iako za to treba stručnih ljudi, a ne znam koliko oni imaju vremena za taj važan i složen posao) kad bi neka izdavačka kuća mogla ponuditi prijevod cjelovitih apokrifnih, i starozavjetnih i novozavjetnih. tekstova. Tek na-

kon toga ova će knjiga imati svoj puni smisao za hrvatsko govorno područje, tj. za širu čitateljsku publiku, jer ovako čitatelji ne znaju puno više nego li što su znali. U knjizi su tek mali izvadci koji ne daju cjelovitu sliku.

Darko Tomašević

TEOLOGIJA I PRIRODNE ZNANOSTI TRAŽE ISTINU

Mario CRVENKA, *Prirodne znanosti i religija. Pokušaj sažetog pregleda*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010., 265 str.

Prije dvije godine u svijetu znanosti obilježena je 200. obljetnica rođenja prirodoslovca i začetnika moderne nauke o evoluciji Charlesa Roberta DARWINA (1809. -1882.) prema kojoj se živa bića neprestano mijenjaju. Posebno je njegova knjiga *Postanak vrsta* prirodnim odabirom (1859.) zanjihala znanstvena istraživanja o razvoju čovjeka. Knjiga je izazvala praktični sukob znanosti i tumačenja Biblije u Crkvi. Otada pa do danas rasprava o evoluciji još uvijek traje. I u teologiji nije ta rasprava završena. Crkva je konačno prihvatila temeljne mogućnosti evolucije koje uključuju bitni Božji intervent stvaranja svakoga bića. Znači da se ne slaže s tumačenjima koja u razvoju čovjeka

prirodnom selekcijom isključuju Boga kao začetnika plana procesa evolucije. Tako je u praktičnoj znanosti od Darwina pa do danas nastao jaz između znanosti i teologije. Napretkom razvoja prirodnih znanosti, ali i teologije danas, može se jasno utvrditi da je uklonjen jaz između Biblije i znanosti. Štoviše one su komplementarne u traženju istine o postanku živih bića na zemlji.

Knjiga Marija Crvenke *Prirodne znanosti i religija* u nas je sada neizostavni prilog razumijevanju nastanka živih bića izloženih u biblijskom izvještaju o stvaranju (posebno Post 1,1 – 2,4a) i znanstvenih rezultata prirodnih znanosti o tom problemu.

Mario Crvenka (r. 1944.), franjevac, studirao je filozofiju i teologiju u Rijeci, biologiju u Innsbrucku a doktorirao na području prirodnih znanosti. Bio je docent na Odjelu za kemiju Sveučilišta u Koblenzu – Landau. Napisao je više članaka i nekoliko knjiga iz područja odnosa teologije i prirodnih znanosti. U ovoj knjizi pokušao nam je dati stručan i sažet pregled tih odnosa. Knjiga je plod mnogih predavanja o temi odnosa religije i prirodnih znanosti koja je autor održao na Sveučilištu u Koblenzu - Landau. On iznosi znanstvene dokaze prirodnih znanosti, ali i teologije o razvoju živih bića, i jasno otvara granična pitanja u kojima se oba ova velika